

Скіфська одіссея

Ліна Костенко

Поема-балада

Ріка Супій, і що там тої річечки?
Ох, недарма на праведній воді
латаття жовте світиться, як свічечки! —
то на чийсь біді, то на чийсь біді...

Ішли віки. Ріка собі міліла.
Довкіл наверстувався торф'яник.
Стара верба од старості зомліла,
забула, що сказав їй водяник.

Цвіло латаття. Плавали качки.
Звичайна річка, як усі річки.

І корови ішли до водопою,
не знали тайни річечки Супою.

Аж поки човен видобула з дна
якась машина торфодобувна.

А трохи далі, в торфі під корчами,
лежав скелет з коштовними речами.
Античний посуд, амфори, лутерії.
Соми, що наковтались біжутерії.
Великий дзбан з Афіною Палладою.

Відтак зробився той гречин баладою.

Але ж бо й справді, щоб таке утнути! —
Дніпро пройти, в Супої утонути!

Яка біда спіткала тут гречина,
сама себе забула вже причина.

Чи, може, він з напасником боровся?
А чи на камінь човен напоровся?

Чи він ужив добрячого напою
та й сам схитнувся посеред Супою?

Чи необачно здумав припочить?
Ріка тече. Історія мовчить.

Але, слізьми заплакавши гіркими,
коли човна вантажив чоловік, —
чи ж думала тоді ота грекиня,
що він пливе уже в двадцятий вік?!

Він плив до Скіфів. Човен був надійний.
Товар путящий. Сам він не простак.
— Чого ревеш, нікуди я не дінусь, —
сказав той грек, мабуть, приблизно так.

І вже ніхто його не дочекався,
мов ухопив його який хапій.
Дніпром допливши, де тепер Черкаси,
він завернув у річечку Супій.

І п'ять віків, ще й десять літ по двісті
нема про нього чутки ані вісті!

І та печаль давно вже не скорбота.
І що тепер про себе розповість
античний грек, сучасник Геродота,
негоціант з ольвійських передмість?..

Він був живий, не древній, не міфічний —
з тих клопітних для Греції часів,
коли потенціал демографічний
на чорноморським березі осів.

І збудувавши Ольвію і Тіру,
Пантікапей, Німфей та Херсонес,
купці з Мілету, вихідці з Епіру
жили на скелях, ближче до небес.

Внизу ліпила мазанки злидота.
Чайки злітались вранці на лиман.

Грек не читав, можливо, Геродота, —
в ньому самому Геродот дрімав.

Він знав одне — що десь там за лиманом
тече ріка велика Борисфен.
Так край лежить неміряний, незнаний,
земля народів інших і племен.

Він бачив світ крізь дуже грецькі міфи,
охочий був почути щось нове.
Скіф і не скіф були для грека — скіфи.
Увесь той край він Скіфією зве.

І як для нас цікаві ті галактики,
звідкіль ніхто сигнал не передав,
так і йому — землі тієї клаптики,
де він іще нічого не продав.

І потім, справді, а чому б не взнати
якісь нові шляхи й координати?
Де браму неба зачиняють Ори?
Які заввишки ті Ріпейські гори?
І що за люди неври та гелони,
почім у них там бронзові кулони?
Та розім'яти веслами суглоби,
та походити босо по траві,
де проживають скіфи-хлібороби
і де кочують скіфи кочові.
Які на що у них там номінали?
І як вони там Дарія прогнали?
І що там за казкові емпіреї,
де царствує народ гіпербореї?
Де вічне літо і немає Лети,
ізвідки родом музика й поети,
бо там жила, на вроду еталонна,
богиня Літо, мати Аполлона.

Тож, взявши харчу торбу запасную,
до сліз жони завбачливо оглух.
"Я їду, отже, я існую", —
так пояснив їй, що життя — це рух.

Бо в ті часи велике діло — посох.
У мандри йшов письменник і філософ.
То що вже говорити про купця?
Йому сидіти геть не до лиця.

Грек чув, що десь на північ від Гілеї
є вільний торг, де грекам привілеї.

Там на горі є місто, що до нього
купці пливуть аж з моря крижаного.

На ті базари і на ті привози
ще фінікійці шастали, пронози.

І грецький імпорт дуже там в ціні.
То він туди й подався на човні.

Йому ж казали греки: — Зупинися!
Не підбивай ще й інших горопах.
Нормальний грек торгує у Пониззі,
де царські скіфи царствують в степах.

А цей пливе. А з ним іще десяток
такий непомірованих, як він.
Чи душу обпікає недосяжність?
Чи потребує серце перемін?

Звичайно, є надморські торги, ближче.
Та тільки ж тут всесвітнє торговище.
Куди поткнешся із своїм товаром?
Тут фінікійських глечиків навалом.

Тож грек пливе на північ і на північ,
все вище й вище, в землі праслов'ян.
А ще ж ні карт, ні компаса, й крізь Грінвіч
не пролягав іще меридіан.

Та ще ж плавби не визначено строку.
Чи ошалів, чи, може, з ким на спір?
Чи хоче він добратися, нівроку,
аж на край світу, до Ріпейських гір?

Ридає жінка в Ольвії, у гавані, —
чого ж гречин той довго так у плаванні?

В яких світах блукає той блукалець?
Чи укусила нутрія за палець?
Чи, може, з ким в дорозі не поладив?
Чи хто позаздрив на його Палладу?
Чи розгнівився скіфський Посейдон? —
бо як поїхав, та і по сей день.

І знає тільки місяць походящий,
де їде грек смаглявий і худющий.

Та на Олімпі знають, на вершині,
від самої хвилини відплиття,
три Мойри, три безжалісні богині,
що визначають все людське життя. —

Та, що його дарує, безтурботна.
Та, що пряде, аж прядочка бринить,
і третя — Та, що вже невідворотна,
що переріже ножицями нить.

Тож грек пливе, на весла налягає.
Короткі ночі, спати не встигає.

А у човні ж усякої матерії,
вино, олія, амфори, лутерії,
чорнофігурний лаковий бомбілій,
химери, ткані по тканині білій.
А не була б же Греція Елладою —
у нього й дзбан з Афіною Палладою!

Блищить ріка, метляє вітер чуба,
і сонце світить гаряче.
А човен довбаний із дубе,
такий вівік не протече.

У цих краях торгуючи давно,
грек прорубав у Скіфію вікно.

У ті степи неміряні, небачені,
під небеса такої висоти!
На що сармати розсобачені,
а й ті туди не важилися йди.

Там степ і степ. І скіфи славнозвісні.
Вози у них міцні, шестиколісні.
Отари незліченні, табуни.
І дивна мова з голосом струни.

Він там бував, він дихав їхнім димом,
їв їхніх страв баранячу ропу.
Та тільки от — гречин не сходив з дива,
що в них домашнє вогнище в степу.

Бо це ж тобі не дворики ольвійські,
жінки в сандалях і тварини свійські.
Тут вільний степ, і люди в ньому суцї,
на цілий степ стада свої пасуцї.

Тут і ягнята, і жінки, і дітки
сидять у дощ під шкурами кибитки.
Який не є, усе ж таки зогріток.
А грек не звик би зроду до кибиток.

Йому аби за скелю зачепиться,
що аж за комір сиплються зірки, —
те голе місто, камінь, черепиця,
і ходять греки, чорні, як граки.

Над ними в небі і Телець, і Овен.
А тут пасеться цілий Зодіак.
Що скіфу — кінь, то греку — човен.
Живе на скелі, то інакше ж як?

А цій землі нічого не забракло —
ні рік, ні моря, ні озер, ні трав.
Найперший скіф, молодший син Геракла,
собі роздольне царство вибирав.

А скіфський бог розщедрився до того —

із неба кинув плуга золотого.

А ще він кинув золоту сокиру —
як часом з ними хто не схоче миру.

А для гостей на саму видноту
бог кинув з неба чашу золоту.

Хоча як інші книги погортай,
то перший цар був скіфський Таргітай.
І, як легенда кажа прастара, —
він син Дажбога і дочки Дніпра.

При ньому також на вечірній пруг
упала чаша, топірець і плуг.

Окрім легенд, є дані наукові,
теорії складніші теорем.
Наявні тут етруски загадкові
в генезі етрускоїдних племен.

Шари культур і древня топонімія
гіпотетично свідчать, що колись —
раніше, ніж прийти на Апенніни, —
вони у цих краях тут прижились.

Їх різні вітки мали різні назви —
лелеги, тірсагети і пелазги.
А згодом тих, що у степах zostались,
назвали скити, бо вони скитались.

Ще й інші є гіпотези і версії —
що бог Папай був скіфам праотець,
що ніби скіфи — вихідці із Персії,
тут корінний лиш коник-стрибунець.

Що як прийшли із хмарами наопашки
у кіммерійське царство степове,
то так і йшли тисячоліття попаски,
життя вели номадне, кочове.

Лишилось тільки розвести руками
на всі степи аж по Великий Луг.
Якщо вони були кочівниками, —
навіщо ж їм потрібен був той плуг?

Хто каже — скіфи, хто їх зве — сколоти.
Хто каже що, залежно від мети.
А наше діло — все це прополоти,
аби хоч крихту істини знайти.

Спитати мудрих, зазирнути в Лету,
хто, що й коли казав про цей народ —
Плутарх, Страбон і Гекатей з Мілету,
але найбільше, звісно, Геродот.

Побувши скрізь — од Фів до Чортомлика
і написавши кільканадцять книг,
він так сказав, що Скіфія — велика,
але не всі там скіфи серед них.

Були номади — скіфи кочові.
Товар свій пасли десь там аж до Криму,
програвши на співучій тятиві
історію, тепер вже недозриму.

Жили як степ, обличчям до небес.
Узимку мерзли, кутались в бушлати.

А по Дніпру, де нині Дніпрогес,
жили вже царські скіфи — паралати.

Сам цар, і члени царської родини,
і скіфи царські — ті жили у Геррах.

Суміжно десь, в лісах, жили будини,
бобрів ловили в лісових озерах.

В сусідство їм вклинилися гелони,
що мали місто на дубових брамах,
сади, городи, стріхи із соломи
і дерев'яні статуї у храмах.

На північ — неври, де тепер Полісся.
Тоді вважав їх дехто чаклунами.
Віки ішли, народ не перевівся,
і врешті-решт вони зробились нами.

Були ще й інші там аборигени.
Це може бути віднесене до збігів,
але меланхолійні меланхлени
вдягали чорне, — там тепер Чернігів.

Де на хребтах смарагдові попони,
в сугір'ях — агафірси золоті,
народ, котрий співав свої закони,
щоб не забути жодної статті.

Відлом фракійців — гети, зазбручани,
і ті, що в придунайських ареалах,
на ворога виходили з мечами,
а йшли із миром — грали на цимбалах.

На півдні — таври, бавились розбоєм.
Туди на схід, за Доном, савромати —
нащадки скіфо-амазонських воєн, —
таки вдалось тих фурій уламати.

І далі там — де сіяли, де пасли,
народи із околичних безмеж —
сармати, фіссагети, арімпаси
і люди з бурштинових узбереж.

Оце такі у Скіфії сусіди.
Сама ж вони складалася із кого?
Жили прекраснокінні калліпіди
найближче десь до берега морського.

А вище там, за їхньою землею,
жили стрункі, смагляві алазони.
Казковий ліс, урочище Гілею,
шукати в плавнях, певно, є резони.

Понад Дніпром жили все хлібороби,

що звав їх Геродот — борисфеніти.
Були людьми не східної подоби,
лишили голос у віках дзвеніти.

Хліб на Побужжі сіяли на продаж,
тих скіфів називали орачами.
І далі теж була б цікава подорож —
там, де Волинь, Поділля, галичани.

Але чому на землях цих, де Київ,
іще до літописних лихоліть,
так наче нам хто чорну дірку виїв
у історичній пам'яті століть?

Що тут було, сам Геродот не знає.
Він тільки твердить, що за тих часів
кордон ішов від Дону до Дунаю,
від моря аж до прип'ятських лісів.

Чи все це разом — Скіфія і скіфи,
і кочові, й осілі, й паралати?
Крізь домисли, і вимисли, і міфи,
о, як їй нелегко угадати!

Був Геродот в історії Монбланом.
Багато знав кривавих епопей.
Та Віслу звав по-грецьки — Ериданом,
Святі Шляхи у нього — Еksamпей.

Він тут бував — і в Геррах, і в Гілеї,
знав ріки — Герр, Тірас і Танаїс.
І під свої античні пропілеї
все у своїй транскрипції приніс.

Ішов у мандри у період літній,
де на волах, де пішки, де човном.
Тоді був скіфський цар неповнолітній,
а він знайомий був з опікуном.

Знав городища, і степи, і плавні.
Чув цілий хор людських різноголось.

Та вище, де Дніпро не судноплавний,
і Геродоту бути не довелось.

Віки мовчать. Душа не б'є на сполох.
Порожніх слів намножилась лушпа.
І тільки час від часу археолог
якесь віконце в правду прокопа.

Наука вглиб, і праця титанічна.
Загадка, не розгадана здавен, —
чи це була експансія етнічна,
чи це союз споріднених племен?

Це люд місцевий чи це люди східні, —
у цьому вчені теж неоднозгідні.

Та тільки хто б на чому не спинився,
яких припущень ми б не спорудили, —

коли цим горам Київ ще й не снівся,
тут люди вже на мамонта ходили.

Коли в лісах ревли іще буй-тури, —

Дажбогу сонце приміряло німб,
і люди чорноліської культури
жили, співали, сіяли свій хліб.

Які б тут не були стовпотворіння,
хто б звідки не накочував сюди,
а люд був корінний тут, бо коріння
в такому ґрунті глибоко сидить.

Тут землі щедрі. Тут річок без ліку.
Всіляки руди в надрах залягли.
І через те отак тут споконвіку —
життя і смерть на відстані стріли.

Які тут не прокочувались орди!
Яка пройшла по землях цих біда!
Мечем і кров'ю писані кросворди

ніхто уже повік не розгада.

Немає дат, немає фактів голих,
усе дійшло у вимірах легенд.
Але в курганах скіфських — не монголи.
На пекторалі — теж не Орієнт.

Повірить можна в будь-яку легенду.
Теорій напридумувать за трьох.

Не можна брати істину в аренду
і сіяти на ній чортополох.

В цілому ж скіфи — воїни, мужі,
ходили в битви, а не в грабежі.
І хоч було в них війська не мільйон,
не переміг їх сам Зопіріон.

Хоча був ласий до таких земель,
щоб їх перетворити на колонії,
не той Пилип, що з конопель,
а той Філіпп, що з Македонії.

Персидський цар, скоривши Вавілон,
пішов на них, — це був могутній Дарій.
Повівши військо степом напролом,
за тиждень був готовий на гербарій.

На цей раз скіфи одступали,
бо ворогів було як мли.
Ковтнули Дарія степами,
а потім вроздріб потовкли.

Були в бою несамопиті.
Носили панцирі і світи.
На литках поножі ольвійські,
шоломи часом іллірійські.

Варили бринзу. Ждали паші.
По сіль ходили в той же Крим.
А хто з одної випив чаші,

той був навіки побратим.

Щоб з'ясувати справи всі ці дальні,
символіці належне віддамо.
Поглибивши контрасти соціальні,
їм з неба впало також і ярмо.

Хто мав худоби тисячу голів,
а хто плуганивсь парою волів.

Були й раби. Рабами торгували.
І серед них філософи бували.
Наприклад, Біон був Бористеніт,
котрий любив на площі гомоніть.
І він був раб, і батько був рабом,
і довелось нелегко їм обом.

В порту почавши із соління риби,
він був засновник жанру діатриби.

Втонули в часі імена митців,
і те ім'я, що мало бути крилатим.

Колись було сім грецьких мудреців —
з них Анахарс був скіфом, паралатом.

Про скіфів добре згадував Есхіл.
В Гомера є, що скіфи — справедливі.
В цьому краю царів і пастухів
суворі люди, горді і вродливі.

Любили степ, і волю, і пісні.
Приносили присягу при вогні.

Стріляли з лука, билися мечами.
Зі списа їли здимлений шашлик.
Недаром "скіф" колись і означало —
суворий, грізний, воїн-степовик.

Послів приймали закордонних.
Царівен видавали за моря.

Також дочка царя Ассаргадона
була жоною скіфського царя.

Прибувши на тодішній бригантині,
в часи непримиренних ворожнеч,
вона йому, крім посагу у скрині,
везла од батька ассірійський меч.

Тому природно, що сусідній грек
не хтів би з ними розбивати глек.

Від цього мав прибутки немалі.
Торги були йому безперешкодні.
Бо амфори, прикопані в землі,
тримали довго вина прохолодні.

Він тут бував не раз уже й не два.
Базари знав — що де почім і скільки.
Вже навіть вивчив деякі слова —
як буде "хліб" і "здрастуйте" по-скіфськи.

Грек знав своє купецьке ремесло.
Міг одурити скіфа, не без того.
На дереві рік, що в море проросло,
чув шурхіт листя срібно-золотого.

Але ж у них товарів тут завізно.
Все далі й далі гнав його зюйд-вест.
Він навіть бачив, як кував залізо
у скіфів царських велетень Гефест.

У них є все — пшениця, хутро, вовна,
і риба, й мед, і добрі води рік.
Вторгує грек, і подорож чудовна,
і є про що розказувать весь вік.

Бо як, було, він вернеться додому,
та як накличе всіх на рибу з Дону,
та як розкаже про свої пригоди —
сусіди всі дивуються три годи.

Хоч, звісно, йшлося не про облогу Трої,
і він купець, а зовсім не герой.
Але якби так рясно на героя,
то вже б давно не вистачило Трой.

Його грекиня теж не Пенелопа
і не чекала воїна з боїв.
Не бачив він кикона і киклопа
і в лотофагів лотоса не їв.

Але він теж не так собі гречин,
хоч взяв за душу невідомо й чим.

Чи що пролежав два тисячоліття?
Чи що на міф давно вже неполіття?

Чи що не простий, а Ольвійський гість
хоч децицю про скіфів розповість.

От грек пливе і просто з інтересу,
бувало, зійде, глипне в далину.
Вівтар жертвний богові Аресу
такий там скіфи возвели, що ну!

Бо ж бог Папай був мирний бог на світі.
Вогонь домашній берегла Табіті.

Також красуня їхня, Аргімпаса,
на вечорницях била в тулумбаса.

Пастуший бог полохав перепілку,
з очеретини вирізав сопілку.

А бог Арес був богом над богами,
бо світ кишів навколо ворогами.

Тож навезуть возів стонадцять хмизу,
ввіткнуть меча та як підпалять знизу! —
аж гуготить багаття до небес.
Непереможний скіфський бог Арес! —
що в тім вогні присутній був як знак —

короткий меч, священний акинак.

Колись до них жили тут кіммерійці,
ті, що про них писав іще Гомер,
а щонайперш згадали ассірійці
в клинописах ще хтозна-яких ер.

Це був народ такої сили й гарту,
що їх ніхто подужати не міг.
Трясли Ефес, ходили на Урарту,
від них погиб і цар лідійський — Гіг.

Але і їх довів чи не до стресу
вогонь жертвний богові Аресу.

От кіммерійці здумали прощатись,
наслухані про скіфську силу й лють.
Одні вважали: — Треба захищатись! —
А другі: — Ні, вони нас переб'ють.

Одні казали, що не ступить ворог,
що треба землю захищати свою.
А другі: — Ет, ну що земний цей порох?
Ми знайдем інший в іншому краю.

Відтак дві групи, не дійшовши згоди,
зробились між собою антиподи.

Та, зброю повихоплювавши з піхов,
самі себе так встигли перебить,
що як прийшли вже скіфи, то вже скіфам
було, по суті, нічого робить.

Це, може, правда, може, півлегенди,
що має присмак крові й полину.
Так що такі й подібні прецеденти
восходять ще в глибоку давнину.

Лише прапам'ять долітає звідти,
перемиває золотий пісок.
Багато міг би розказати вітер,

але у вітру голос пересох...

Є тільки чутка (може, це й химера),
і є кут зору (може, й слухний кут), —
що греки, начитавшись Гомера,
його кіммерів поселили тут.

Насправді ж тут на узбережжях Лети
не кіммерійці населяли край,
а перша людність тут була — таргети,
отож і пращур їхній — Таргітай.

Він внук Дніпра і не прийшов нізвідки.
Проговорись, історіє німа!
Мав трьох синів, від них три скіфські вітки, —
одна запанувала над всіма.

А інші розселились до Дунаю.
Це був тоді фракійський ареал.
Деся в тих краях, пізніше, у вигнанні
Овідій серед гетів зимував.

Шуміли там смерекові верхів'я,
і зіздарі вивчали біг планет.
Орфей, до речі, також був фракієць.
Можливо, дак, але, можливо, й гет.

А грек пливе, а грек часу не гає,
і звідусіль на нього щось чигає.

А на гречині макова сорочка,
ще й чорний пояс, срібна оторочка.
Одна дріада, як сорочку прала,
того гречина на три тижні вкрала.

Були йому ще й гірші придибунки —
вовки, гієни, бійки і грабунки.

Було таке, що й згадувати страшно,
бо там у небі зоряно і пташно,
й кусаються, як люті упирі,

ще кіммерійські комарі.

Він також падав жертвою опії,
що він лазутчик декотрих земель.
За ним в степах погналися Еринії,
натіпали із нього конопель.

Вже він вважав грекиню удовою,
волосся стало стовбула —

цариця з гострою бровою
на нього оком повела.

А вартові оружні, здоровецькі,
щось говорили не по-грецькі.

Ну, він, ту мову не вивчавши в книгах,
і так, і сяк пояснював на мигах.

Але його там вислухали сухо.
Просив, благав — ніхто не довіря.
Аж раптом хтось сказав там щось на вухо
опікуну маленького царя.

Маленький цар підняв свої клейноди.
І грека відпустили без ушкоди.

Грек уклонився, дякуючи гречно.
Сказав, що в жертву принесе бика.
А ще сказав, що хтів би доконечно
узнати ім'я свого рятівника.

Той усміхнувся і сказав ласкаво,
ще молодий, а вже був поліглот:
— Моє ім'я нічого вам не скаже.
Я мандрівник. І звуся Геродот.

Такі пригоди з греком тим бували
від птаства, від людей і від вовків.
Чей тільки з торфу ще не добували,
добудуть через двадцять п'ять віків.

От бідний грек! І треба ж було греку
так наражать себе на небезпеку.
Сидів би грек у хаті й коло хати,
поміг би жінці діток колихати.
Вставав би грек удосвіта в тумані,
ловив бичків у Бузькому лимані.

А він пливе. Йому іще далеко.
Пливуть віки, а він пливе й собі.
Пливе й пливе. — А ти ким був, лелеко? —
питає грек лелеку на вербі.

Бо древній грек хоч віку й молодого,
а знав, що світ складається із див,
що кожен є собою ненадовго, —
все хтось когось на щось перетворив.

Богиня Еос, скориставши владу, —
свого старого мужа на цикаду.

Сам Зевс — кохану, німфу чорноброву,
перетворив, пробачте, на корову.

А та трава, що в пальцях розім'яти,
то буде пахощ дивний і терпкий,
то це ж Аїд перетворив у м'яту
свою кохану Менту. Отакий.

І кожен камінь був колись створінням.
І все живе і дихає. А он —
задушена покрученим корінням,
кричить верба, як жрець Лаокоон.

Природа вся була жива для грека,
він чув її, як землю чув Антей.

У наших предків був тотем — лелека.
Чи не тому і носить він дітей?

Якби лелека голосом озвався,
то грек, мабуть, не дуже б здивувався.

А у Дніпрі що риба, то білуга.
Зварити юшку манять острівки.
Велике Сонце над Великим Лугом.
Великий Сон Великої Ріки.

Пустельний простір, як душа без міфа.
Сопілку Пана уловляє слух.
Жона якогось царственого скіфа
зеленим шовком виткала цей луг...

Можливо, грека трохи дивували
суворих скіфів грізні ритуали.
Він, може, часом щось і не второпав,
а часом грек, бувало, й торопів.
У нього ж все — акрополь і некрополь,
а тут степи, — що неба, що степів!

Наприклад, їхній звичай похоронний.
Що б тут робив міфологічний дід?
Тут, може, треба декілька Харонів —
царя транспортувати на той світ.

Бо їде цар з рабами і скарбами,
царя везуть вози і шарабани.
Жертовна кров стікає з вівтаря,
ревуть бики, мекекають овечки.
І мертві слуги мертвого царя
тримають мертвих коней за вуздечки.

Страшне у скіфів дійство похоронне!
Ольвійський грек, бувало, похолоне.

Спочатку возять мертвого царя,
щоб сорок днів усі за ним ридали.
Рабиня, як зацьковане звіря,
тремтить, чекає, що її придавлять.

Мужів найкращих пробирає дріж.
Отак живеш, стараєшся, воюєш, —
обличчя дряпай, вухо собі ріж,
щоб кожен бачив, як ти пасіюєш.

Коли вмирає простий чоловік,
хіба ж затіють стільки камуфлету?
Меч, лук і стріли. Ратище під бік.
Конини шмат. Підстилка з очерету.

Царя ж везуть, одягнутого в плис,
у захололій капсулі із воску.
Селера і товчений кипарис
зробили з нього мумію заморську.

На всі димки далеких кочовищ,
де по степах отари, наче хмарки,
щоб вибігали люди з таборищ
і похиляли голови номархи.

І, склавши честь, нападавшись ниць,
відбувши всі печальні ефемери,
у золотих оздобах багрянниць
везуть царя в країну царську — Герри.

За ним ідуть на той світ, бо він цар,
наплакавшись у ті сороковини,
коханка, кухар, навіть новинкар,
що буде й там розказувать новини.

...Лежить коня загнuzданий кістяк.
Намисто спить з єгипетської пасти.
Заклякли слуги на своїх місцях,
і раб лежить, де довелося впасти.

Підземний світ, і тлін, і німота.
В жертовних чашах ритуальний трунок.
Та на цареві зброя золота,
і меч, і щит, і войовий рихтунок.

Хто був той цар, і що в житті він встиг —
застигло, як в дзеркалах золотих.

Ще й колісницю звалять в той Сезам.
Насиплють горб такої височизни,
що аж не тенькне бронзовий казан

од грандіозних відголосків тризни...

Таке у скіфів похоронне дійство.
На чому згодом виникне злочинство.

Якісь дядьки, кошлаті, з клумаками,
в гробницях будуть чиркати сірниками.

Повзти на пузі в чорній темноті,
з кісток зривати бляшки золоті.

От цар лежить з рабинею якою,
лежить-лежить, урвавсь йому терпець, —
хап за плече кістлявою рукою,
так тут тому грабіжнику й капець!

Аж потім вже подвижники і вчені
взялись вивчати кургани височенні.
От розкопають ями та кар'єри
та й доберуться в царські інтер'єри.

Та так ішли все далі, й далі, й далі.
Було всього — з щитом і на щиті.

Через сліпучу призму пекторалі
тепер для нас всі скіфи золоті.

Бо як вони свій епос не створили,
чи нам його не трапилось гортати, —
то що ж лишилось? Піднімати брили.
Історію по золоту читають.

Нема письмен — є дивне саяво казки.
Лук золотий натягує стрілець.
Летить грифон. І золоті підпаски
підвечір доять золотих овець.

Землі піднявши вже котору тонну,
у глибині, де шум не доліта,
читаємо, як скіфу золотому
дає скрижаль богиня золота.

І кожна бляшка, панцир, окуття
і на прикрасах вирізьблені драми —

це панорами скіфського життя,
увічнені по золоту майстрами.

Мистецтво те було не в сповиточку.
Грифони вже ту лань не заклюють.
Два скіфи шиють золоту сорочку.
Два скіфи з чаші золотої п'ють.

Картина, прямо скажем, феєрична.
Могили древні — Химина й Товста.
Тут десь урвалася пам'ять історична.
Зате вона навіки золота.

І поки жінка з-під долоні зиркала,
траплялось греку як не те, то те, —
Історія дивилася в два дзеркала —
античне грецьке й скіфське золоте.

Хто ж був майстрами скіфської епохи?
Хто їх створив, ті золоті скарби
з курганів Чортомлика і Солохи,
Чмиревої могили й Куль-Оби?

Хоч думка є, що твори ці античні, —
чи густо в греків схожого лиття?
Чому такі там скіфи автентичні?
Який це грек так знав би їх життя?

Чи грек ходив їх малювать з натури?
Жив у степах, набравшись халеп?
Такий шедевр не створиш за два тури,
тут треба знати змалечку той степ.

Якщо були у скіфів полководці,
і Анахарс, брат Савлія, мудрець, —
то що, у скіфів не знайшлося хлопців,
котрі могли в руці держать різець?

Чи не було металів благородних?
Сюжетів бракувало корінних?

Недавно дядько в себе на городі
знайшов і штампи бронзові од них.

І це було не де-небудь, не просто
серед яких сучасних картоплищ.
А це було у Кам'янці-Дніпровській
на місці древніх скіфських городищ —

де ще городам городище сниться,
де, подолавши тисячу смертей,
іще стоїть невидима столиця,
яку воздвиг славетний цар Атей!

Чому той край так дивно зветься — Герри?
Якими був населений людьми?
За п'ять віків до нашої ще ери
це знав той грек, і вже не знаєм ми.

Мабуть, Шафарик мав якісь підстави,
і Карамзин домислювався теж,
що в слові Геррос є відлуння слави,
що досягла балтійських узбереж.

Коли в бою тут воїн був убитий
чи участь брав проти яких нашествь,
йому на гробі, як почесний титул,
писали: "Геррос", тобто — слава, честь.

Шлях еволюцій мовних і етнічних
крізь многоту кривавих несприянь, —
відлуння слави з написів рунічних
чи не вернулось іменем слов'ян?

Що тут було за праворітьми світу?
Чом не створили скіфи алфавіту?

Бо тільки Слово — пам'яті спасенність.
Живий народ, що мав своє письмо!

Чи, може, в них така була писемність,
що ми її вчитати не втнемо?

І хто вони? А ми хто? Хто ми? Хто ми?!
Хто наші предки? Прийшли? Автохтони?

Сколоти? Лоти? Вихідці з Дворіччя?
Висока віть з пракореня слов'ян?
Які були тут мови і наріччя?
В яких садах співалось солов'ям?

Які були звияги і поразки?
Що з правіків дійшло аж дотепер?
І хто були "божествені пелазги",
як наших предків називав Гомер?

Чи ті віки вивчавши по дотичній,
так і заснем на тому відкритті,
що лиш майстри у Греції античній
могли створить шедеври золоті?

Чи нам судилось пошуки натхненні,
знання якісь нові і нестеменні?
Чи тільки смуток золотої згадки
з неміряного обширу загадки?

А грек пливе, усе довкола бачить.
Уже човни далеко добулись.
А третя Мойра ножиці мантачить,
блись-блись на сонці ножицями, блись!

А у степу ж ні гаю, ні ліщинки.
То крякне крук, то коник заірже.
Спеклося літо. Спека. Ні дощинки.
Ген скіфська баба обрій стереже.

Можливо, грека дещо й покорило.
Він, може, навіть говорив комусь,
що скіфська баба — добре одоробло
супроти грецьких витончених муз.

Але було це твердження наївне,
бо всяк народ на ділі доведе —
хоч там нема того, що є деінде,
зате є те, чого нема ніде.

Тож языка він мав би прикусити, —
де взяв би мармур степовий Пракситель?

А щодо власне женської натури,
то в тих степах були і завжди єсть
такі стрункі моделі для скульптури,
що Фідій би вважав собі за честь.

О музи геліконів степових!
О жриці вогнищ, вже давно погаслих!
Вода джерел, од спеки неживих,
була не вельми щедра для Пегасів.

Я чую ваші дивні голоси.
Зап'ястя рук не звиклі до мережок.
Чаклунський чак космічної коси
і золоті півмісяці сережок.

О музи, музи, музи кам'яні!
Де грім душі, народжений з любові!
Ви мовчите. Ви плачете в мені.
Душа тисячоліть шукає себе в слові.

Скінчився степ — рівнини бездеревні.
Тут скіфський цар столицю запосів.
Тут городища, як фортеці древні,
стоять, окриті шкурами лісів.

Ції твердині ворог не повергне.
Тут позначив каміння неоліт.
Тут руди вже виходять на поверхню,
і урвища розламає граніт.

А вдалині, на кілька днів погоні,
але з фортець ще видимі як сон, —
стоять кургани царських пантеонів,

і чайка плаче з вітром в унісон.

Там — звідусіль загрожені степи,
а тут фортеці, що й не підступи.

Тут люд осілий. Тут шанують труд.
І рух дадуть і кругові, і кросну.
Кують залізо із місцевих руд.
І мають славу дуже розголосну.

Тут процвітало різне ремесло.
Були будинки з каменю й саману.

І наверталось грекам на весло
латаття Білозерського лиману.

Раз побували греки в городищі.
Дізнатися, на що там ціни вищі.
Провідати знайомих паралатів.
Придбати медичинських препаратів.

Зміїної отрути напитати
(в одного грека був радикуліт).
А скіфські лікарі гомеопати
були тоді відомі на весь світ.

З них дехто жив і по чужих країнах.
Токсаріс — грецький був громадянин.
Зажив такої слави у Афінах, —
мудрець Солон схилився перед ним!

Вони вже знали деякі вакцини,
мікстури, зілля і настої трав.
Щоб перейняти дещо з медицини,
сам Гіппократ у Скіфії бував.

У місто греки в'їхали волами.
Воно було оточене валами.

Шумів базар. Проходили транзити.
Лежали хури червонястих руд.

Вгорі жили царі і ворожбити.
Внизу роївся ремісничий люд.

Риботорговці натягали тент.
Шкварчали біля яток чебуреки.
То, поки дядько скупить реманент,
пішли й собі повештатися греки.

У передмісті вулиці вузенькі.
Такий там брязкіт, гуркіт, гукіт, дзенькіт!
Скрізь чорні гуті, кузні і майстерні.
Вода парує в кам'яній цистерні.

Коваль кує, не втомиться клепати —
мечі, голки, зубила і лопати,
цвяхи, ножі, сокири і серпи —
на все Пониззя і на всі степи.

Купили голку. Мали з тим мороки.
Промчався вершник. Грек розгарячивсь.
Зайшли до скіфа, що колись два роки
на ювеліра в Ольвії учивсь.

Там розглядали різні візерунки.
Ливарні форми. Золото. Емаль.
А він сидів, якраз робив малюнки —
ягнят і птиць на царську пектораль.

Подарував їм для жінок прикраси.
В ткача купили виробів лляних.
Пішли угору. Кам'янські тераси
були не гірш, як в Ольвії у них.

Хороми царські зблизька роздивились.
Цікавий грек у браму заглядав.
Маленький цар уже, напевно, виріс.
Тепер, мабуть би, грека й не згадав.

Похвастав грек, що він з царем стрічався.
І як за нього Геродот ручався.
Такий тоді малесенький був скіф —

тепер могутній цар Аріапіф.

Шкода, що скіфи з царської обслуги
взяли ворота на залізні шпуги.

А то б він, грек, бо він такий, — як схоче,
то він і в гості до царя заскоче!

Заночували в дядька в таборищі
на молодому сіні на горищі.

Напівмандрівний і напівосілий,
уже й якусь маєтність запосілий,
він мав овець і поле сочевиці
неподалік від царської столиці.

Почастував їх гойно, хоч і просто,
завдавши тим жоні переполох, —
лемішка із облущеного проса,
із часником колючений горох.

Почавши тут, продовжили у свахи
з ужитком пирогів, рибця і саламахи.

Якісь прегарні скіфські молодиці
книші пекли на глиняній кабиці.

І верхи на лозинах дітлахи
рубали кропиву і лопухи.

Із городища, із того содому,
майстри вертались навпрошки додому.

А з поля йшла, струнка і тонковида,
ще несвідома чарівничих зваб,
богиня квітів, юная Хлорида,
у жовтому віночку із кульбаб...

В кабиці дотлівала дровиняка.
І вітер віяв із вечірніх плес.
І спало все — пракішка й праконяка,

прапівень, пракорова і прапес.

На сіно грекам кинули верету.
Не спалось греку, цілу ніч крутивсь.
Мабуть, того, що в стріху з очерету
на нього місяць скіфський подививсь.

Чи, може, смутком по душі продерло.
Далеко з дому і земля чужа.
І Шлях Чумацький, зоряне Прадерево,
ховав у хмарах голову Вужа.

І жінка бідна в Ольвії, не спиться їй.
Прогнавши залицяльників-п'яниць,
уже робила всякі ауспиції —
гадала на погоду і на птиць.

Вона уже ходила і до піфії,
спитать про мужа: як він там у Скіфії?

Вона питала піфію-сидуху,
що як же так, ні слуху ані духу?

А піфія, що в храмі проживала,
священний лист лавровий пожувала
і так сказала, сидя на тринозі:
— Хвала богам, твій муж уже в дорозі!

Не уточнивши у наступній фразі,
яку дорогу має на увазі.

Хоча грекиня у своєму горі
не втямила б абстрактних категорій.
Бо що їй зустріч в просторі і в часі?
Вона чекала мужа на терасі.
Її любов, така палка і вірна,
Була з безмежжям трохи не співмірна.

Бо Пенелопі добре було ждати,
адже у неї німфа була мати.

А ця грекиня смертної породи,
таке чекання згубне їй для вроди.

Отож вона і нидіє в надії,
марнує свої роки молодії.
І килим тче, хоч, може, і не поре,
і з женихами й слова не говоре.

Все дивиться у далеч з-під долоні —
а що, як він пропав десь у полоні?!

На тій горі, засмалена жаркотою,
вона вже — як фігурка теракотова.

А грек пливе. Дніпро — дорога срібна.
Вже й притомились греки-веслярі.
А буде ще ж і Скилла, і Харибда —
оті страшні пороги на Дніпрі!

Вже дехто встиг з утоми огризнутись.
А інші духом занепали вкрай.
А грек пливе. Вже ж ніяк і вернутись,
так запустився глибоко в цей край.

Он Одіссей проплив чотири моря —
яких нещасть йому налягла Мойра!

Було всього — кикони і киклопи,
і Посейдон лютився, дідуган.
Та ще з тими супутниками клопіт,
все щось учворять всупереч богам.

І хоч була любов його взірцева,
а скрізь за ним ганявся Гіменей.
Тим часом Кирка, і вона ж Цірцея,
кількох перетворила на свиней.

То добре, що в гекзаметрах синхронно
живі і мертві води жебонять.
Чаклунки чаклували. Лестригони
хотіли поковтати, як жабенят.

Йому ж було і встежити незмога,
що часом витворяли там вони.
Биків священних Геліоса-бога,
наприклад, з'їли, наче дикуни.

А як сирен почули, бідолахи,
то що робилось, пропадай життя!
Але найгірше, звісно, лотофаги —
ті, що дали їм лотос забуття.

Тут головне, що вчасно дременули,
а то б забули геть усе минуле.

Оцей би грек, якби ужив ті спеції,
втонув би гірше, як в ріку Супій.
Сказав би: — Що? А хай їй грець, тій Греції! —
Та так би вже і цмулив той напій.

А він пливе, спокуси проминає.
Щодень міняє обрій далина.
А він пливе та жінку споминає,
що килим тче у Ольвії одна.

Хоч він, гречин, бувало, де не їде, —
йому моргають різні Данаїди.

Але ж бо й гарні скіфські антилопи!
Та й він, як вип'є, — чим не Діоніс?
Однак любов своєї Пенелопи,
як Одісей, він з гідністю проніс.

А вже дуби стоять кількасотрічні.
А вже і скелі — серце завмира.
Це від Карпат відроги кристалічні
тут підійшли напитись до Дніпра.

Піски сипучі. Схили крем'янисті.
Дніпро шумить. Земля як нічия.
Гребеш, гребеш, а мов стоїш на місці, —
така стрімка й потужна течія.

Одному греку поперек ломило.
Спинитись мусив грецький караван.
Такий був грек могутній, здоровило,
і в цих краях не раз уже бував.
А раптом зліг заохкавши. І поки
пісок гарячий підгортав під боки,
вже острівток той греки дослідили,
уже у вершу раків наловили.
Уже й вечерю мали на мазі,
упікши дичину на вертлюзі.

І грек сказав: — Ну й парить, ох і спека!
Мабуть, на зливу ломить поперек.
А ще ж дорога і важка, й далека.
А ще ж пороги! — зажурився грек.

Хоч би взяли боги нас під опіку!
Сюди не всяк хоробрий допливе.
Ви що, не чули, в них тут споконвіку
Триглавий Змій на Хортиці живе!

Заснули греки, все й зоря поблідла,
під плюскіт хвилі і під шум дерев.
І снилась грекам то Лернейська гідра,
то Змій Триглавий, то Немейський лев.

На другий день пливли до підобідку.
Знялася буря невідомо звідки.

Посутеніло. Між Дніпром і Доном
Перун переморгнувся з Посейдоном.

Ударив грім. Пополотніли греки.
Притьмом до гнізд верталися лелеки.

Насупило. Дніпро поворонів.
Накрила греків піна бурунів.

І, пошпурлявши волею стихій,
кудись прибило к матері лихій.
Лиш завдяки прихильності Паллади,

бо був би греку тут кінець балади.

Тож бідні греки, мокрі як хлющі,
втягли човни на берег у кущі.

А де ж самим знайти тут укриття?
Громи над головою гуркотять.

І скелі ще архейської доби
стоять, немов камінні кадуби.

А злива ллє. Аж онде і печера є.
Перун об скелю чиркає вогнем.
А може, ними там і повечеряє
якийсь страшний тутешній Поліфем?

Угору греки дерлися по кручі.
З-під ніг котились камені грукучі.

В печеру темну вскочили, як в жлукто.
Хопили стін, як тонучий корми.
В печері щось завило, залулукало,
черкнуло греків кігтями й крильми!

Перун кресав об скелі блискавиці.
Тремтіло все — дерева, греки, птиці.

І ось тоді, проламуючі хащі,
три голови звернувши врізнобіч,
Змій пролетів. Вогнем дихнув із пащі.
Бо Змій літає в горобину ніч.

Так ця поява греків настрахала!
Чекали ранку, розпач огортав.
Громи гриміли. Злива не вщухала.
І у печері пугач реготав.

Грек перший вранці визирнув. Світало.
Від страху серце дуже калатало.

Уже було спокійно все довкола.

Із гнізд пташиних чувся кволий писк.
І горизонт з плечима дискобола
шпурнув у небо пурпуровий диск.

Ревли пороги. Був страшний той клекіт.
В Дніпрі стояли Кам'яні Стоги.
Богів з Олімпу марно тут і кликать,
тут владарюють інші вже боги.

Тут можна їхні обриси розгледіть —
обличчя скель похмуре і живе.
І хмарка біла, наче Леда — Лебідь
кудись туди, у Грецію пливе.

Якийсь дідок, сліпий на одне око,
пасе козу на схилі одиноко.

І грек сказав: — А може, я прогавив?
І вітер вщух, і дощик перестав.
Щось не вернувся Змій отой Триглавий,
що тут вночі над нами пролітав.

— Та прилетить, — сказав дідок. — Ще рано.
А ти не бійсь. Пішов десь до чопа.
Змій бореться лише з багатирями.
Таких, як ти, цей Змій тут не чіпа.

Грек звеселів, подякував за щирість.
Пішов пройтися, сонця не заспав.
А вранці греки вийшли, сполошились, —
немає грека. Як у воду впав.

Вже й у човнах вантаж пересушили.
Подерті лікті голкою зашили.
Вже погукали, кожен зокрема.
Пора в дорогу. А його нема.

Уже зловили окуня і щуку.
Уже гукнули тонше ультразвуку.
Уже у яр попадали сторчма.
Отак шукали. А його нема.

Вже й дичину упорали печену.
Уже й думки подумали жаскі.

А він шукав на острові печеру,
де народився син Геракла — Скіф!

З'явився геть подряпаний гілками.
Ну, тут на нього греки з кулаками.

А він їм склав усі свої трофеї —
кремінний ніж, сокиру кам'яну.
— Чи не прибив нас вітер до Гілеї?
Жили тут люди в давню давнину.

Не встиг я, — каже, — обійти цей острів.
Які тут скелі, і який тут простір!
Уже й пороги видно вдалині.
Вони ревуть, як тури кам'яні.

Краси такої Змієм не зурочиш.
Тут на воді співає очерет.
І дикі бджоли грушових урочищ
у дупла дбають бурштиновий мед.

Печеру бачив, там чайки гніздились.
Хотів зайти, зірвався, не доліз.
Отам вони, мабуть, і народились,
три брати — Скіф, Гелон і Агафірс.

Красива мати в них була, зміюка.
Геракл поїхав. Виросли малі.
Натяг найменший батькового лука
та й став царем всієї тут землі.

Але ж яке ревіння безнастанне!
Це описать — зламається перо.
Куди ви, греки? Тут якісь титани
загородили скелями Дніпро.

Киплять, ревуть і піняться потоки.
Шалений вир закручують вали.

Тут треба йти в село Переволоки,
просить людей, щоб пе-ре-во-лок-ли.

Тут вантажу з човнів не наноситись.
Це поєдинок каменю й води.
Тут Шум-Порог, Будило, Ненаситець, —
тут дев'ять їх, попробуй обійди!

Роззулись греки. Вже і розляглися.
Ідуть, ногами мацаючи дно.
Античні греки, а котрий і лисий,
і петельгузий, — що кому дано.

Отак брели ті греки безодежні.
Вели човни вздовж берега в рогіз.
І німфа, що жила в печері прибережній,
дивилася на них, сміялася до сліз.

Коли аж ген — іде абориген.
Сидить на бочці скіфський Діоген.

Якийсь хлопчина запряга воли.
Два лісоруби також наддали.

Та так човни, укупі з вантажем,
на коліщатах потягли гужем.

Бо корабель великий чи баркас
лишився б тут, перевезли б товари.
З тамтого боку інший повсякчас
чекає транспорт. Так і допливали.

Ніхто з купців тут не застряв ні разу.
Були тут греки і майстри з Кавказу.
І фінікійці, люди всюдисущі,
не раз перепливали тут по суші.

І навіть плив кудись і звідкілясь
іранський остракіруваний князь.

Човни ж везли у десять пар волів,

явивши тільки вуса з-під брилів.

Це, звісно, діло не таке і скоре.
Минали верби, липи й осокори.
Гаї минали. Кручі обминали.
Варили юшку. І волів міняли.

При ручаях спинялись на ночліг.
Такі тут люди мовчазні, аж чудно.
Бо звикли. Так шумить поріг —
людського голосу не чутно.

Півсотні верст за два дні побороти.
На третій день ставали до кодоли.
І, підкотивши під човни колоди,
спустили греків знов на тихі води.

Пливуть вони з коштовними речами.
А щось у лісі вевкалось ночами.

Ліси підходять близько до води,
питають греків: — Ви ото куди?

Чи вам було надморських торжищ мало?
Чи вас нічого дома не тримало?

І хто вас на ці мандри підбивав?
Сюди ж і Геродот не допливав!

Тут праліси. Тут болота і нетрі.
Тут раз на рік вовками виють неври.

Ніхто із вас додому не доїде,
з'їдять вас андрофаги-людодіди.

Тут люди дикі у своїй основі.
Будини тут їдять шишки соснові.

Тут житла вбогі, звичаї незвичні.
Кому тут треба амфори античні?

Тим часом жінка ткала килимочка
в тіні троянд і спілих виногрон,
де на фронтоні грецького домочка
сміявся акростерій-машкарон.

Була іще всіляка там ліпнина,
пальмети різні в камені рудім,
ще й дифірамб на честь громадянина,
що збудував такий чудовий дім!

Оскільки ж час хазяїна поглинув,
тут не було ні танців, ні музик,
і акротерій з паленої глини
всім женихам показував язик.

Та ще й перекривляли у саду
заморські птиці ара й какаду.

Внизу лиман лежав у очереті,
бичків було в лимані без числа.
Але доріжка, мощена череп'ям,
уже й зеленим мохом поросла...

А на крайсвіту, в невідомій точці,
пливе гречин у маковій сорочці.

Пливе й пливе на північ із примор'я.
Чоло смагляве вітер холодить.
Пливе й не знає, що вже третя Мойра
із ножицями жде його, сидить.

А навкруги — природа первозданна.
І люди щедрі й добрі, як вона.
Все їм дала богиня їхня Дана.
Живе народ. Кочують племена.

От якось греки їхали підвечір.
Аж гульк — село, чимало щось дворів.
І держать небо на кремезних плечах
старі Атланти дужих яворів.

Втомились греки веслами махати.
Зайшли у двір. Віконце золоте.
А тут якраз жіноцтво біля хати
вінки купальські, сидячи, плете.

Ну, грекам що? Зайшли, пожартували.
Ну, грекам що? По чарці налили.
Та так ото співали і співали,
і греків теж у пісню заплели.

Було столів велике застеляння.
Були землі всещедрої плоди.
Бог літного сонцестояння
тоді брав шлюб з богинею води.

Не визнають тут Зевса і Паллади.
Тут сповідають люди на Дніпрі
високий культ астральної тріади —
культ Місяця, культ Сонця, культ Зорі.

Звуть молодого місяцем і князем.
У них дівчина сходить, як зоря.
Шанують предків. А зберуться разом —
у них тут пам'ять замість вітваря.

Згадають рід до сьомого коліна.
В них Рід як бог, у нього сонця лик.
Вони з вогню, у них душа нетлінна.
У них і серп — як місяць молодик.

У них зірчаті пряники жертвні.
Вони без маку не спечуть коржа.
Тут і діжа в них, наче місяць вповні.
У них і місяць сходить, як діжа.

Їм їхній бог біди не заподіє.
Богинь нема сварливих і гризьких.
Бо тут боги — як втілення надії,
а на Олімпі — пристрастей людських.

Не зразу греки стали толерантні.

Скіфіня теж хапала рогача.
Вони хотіли тут своїх гарантій
і навіть вимагали товмача.

Коли ж вона внесла у друшляку
лунарний символ — ліплені вареники,
то греки також прийняли цей культ
і стали вже навік його зволенники.

Спочатку греків трохи в сон хилило.
Здорожились, вже й ніч була глуха.
Та не такий тут бог Семиярило —
він хоч кого від сну розкутурха.

Були до ранку в тому селищі
великі ігри, танці і веселощі.

Пили меди, зрубали чорноклена,
втопили смерть, що звалася Марена.

В цьому краю Дажбога і Перуна
таки той грек не втримався, кутнув.
Якби йому кіфара семиструнна,
то він би і вакхічне щось утнув!

Вогонь купальський розвели на вигоні.
Було там крику, сміху і забав.
Сандалії поспалювать неvigідно,
то він роззувся босий і стрибав.

Крізь той вогонь проводили худобу.
І не стирали попіл з підошов.
Хто мав яку жалобу чи хворобу,
крізь всеочисне полум'я пройшов.

Вогонь святий. Співали півні треті.
Під ранок там робилося таке!
Там парубки на бриючому злеті
ішли, штаньми палаючи, в піке!

Дівчата верещали, огинались.

Мабуть, хотіли, щоб за ними гнались.

Вогонь жахтів, угору як сахнувся!
Один дідок там ледь не розчахнувся.
Стрибали всі. І, обсмаливши п'яти,
грек розігнався, щоб стрибнути вп'яте.
Але спинився, підвернувши ногу.
А скоросвіт і рушили в дорогу.

Дівчата й хлопці греків проводжали.
Богів прихильних грекам побажали.
Дали в дорогу різних почастунків,
лящів, тарані і місцевих трунків.
Дід врізав меду забоцень. Бабуні
вдягли на греків по вінку цибулі.

На віддарунок греки всім потрошку —
тій амулетик, тій боспорську брошку.
Тій гребінець із дерева кедрового,
тій скарабея темно-лазурового.
Браслет з пружинки. Пригорщу кулонів
із клешнів краба й кримських халцедонів.

Міцного квасу випили по дзбану.
З вогнів купальських ще курився дим.
Був ранок — як хітон із тиші і туману
з обличчям сонця восково-блідим.

Пливуть вони між тими берегами.
А скрізь луги безмежні за лугами.

Піщаний берег в решеті стрижів.
І добрі люди гарних типажів.

У кожен яр шугнуло по Сибіллі.
Вже де-не-де й димок із димаря.
Пасуться в лузі коні, та все білі,
як у фракійського царя.

На злуці рік святилище богині.
Такі сади, що важко проминать.

Гойдаються на вербах Берегині,
протослов'янські родички наяд.

Казковий край, небачені терени!
А прийде вечір, тільки бережись.
Дівчата тут співають, як сирени, —
хоч до корми ремінням прив'яжись!

Ще й, звісна річ, розкажую не все я.
На це потрібно віщої струни.
Далекий світ, купецька одіссея,
хмільне старе вино старовини!

Он Одиссей вертався десять год,
та й то зазнав ого яких пригод.
А цей гречин вертається віки,
та ще ж ізвідки — прямо з дна ріки! —
в двадцятий вік причалює од Скіфів! —
а от про нього ні чуток, ні міфів.

І все тому, що наша ера
чомусь і досі не дає Гомера.

От грек пливе. Сидить у човні босий.
Червоне сонце сходить з-за гори.
Там цілий ліс набокуватих сосен, —
мабуть, такі там віяли вітри.

А серед сосен капище прадавнє.
Внизу корчі сумні та осока.
І в Борисфен задумливо впадає
якась не знана грекові ріка.

І сивий жрець сказав їм, як із неба:
— Гей, добрі люди, а чого вам треба?

Вклонились греки звичаям тутешнім.
Спитали греки, що це за ріка.
І сивий жрець вклонився низько теж їм,
хоча дивився дуже звисока.

Відтак велично показав їм костуром —
там далі місто, й люди не скупі.
Сказав, що обрій — це усмішка простору
і що ім'я цій річечці — Супій.

Тоді вона була ще судноплавна.
Туди якраз кораблик завертав.
І під вітрилом схожий хтось на Фавна,
моргнувши оком, греків привітав.

І грек сказав, подумавши, невдовзі,
посмикавши борідку чепурну:
— Ви там торгуйте на великім торзі,
а я, мабуть, в цю річку заверну!

Йому ж його супутники махали,
не завертати в річечку прохали:

— Куди пливеш, не спокушав би долі!
Хто зна, яке тут царство межове?
А там же біля торгу на Подолі
знайомий грек із Хіосу живе!

Там зброю вміють у руках тримати.
Живуть на схилах, люди з ремеслом.
А тут з кущів як вискочать сармати, —
чим будеш одбиватися, веслом?

А він сказав: — Цвіте торгівля, поки
проворні греки шастають в протоки!

Та я вернусь, вернусь небезпремінно.
У цій же річці чаплі по коліно.
Хіба ж такі в житті я бачив русла?
А тут ця річка травами загусла.

Пливе гречин, весельцем попихається.
А водяник у вуса посміхається.

Хіба ж йому, гомерівському греку,
не подолати подорож далеку?

Та він же грек, його ріка не зморить.
У нього кров солоніша як на трьох —
від предків тих, що наковтались моря
усіх адриатичних катастроф.

Та він же грек із Греції, в котрій
справіку мандри, як ідея фікс!
Та і річки ж там більші від Супою —
наприклад, Лета і, наприклад, Стікс.

Ріка Супій, супоєна річками,
в лісі й лісі все більше поверта.
І ряску з водяними повучками
при березі плотвичка хилита.

Ріка, звичайно, не Егейське море,
котре походить, звісно, від "еге".
Пливе гречин. Пряде ще друга Мойра,
і нить міцна, і прядиво туге.

Якби фортуна не була сліпою,
хіба б лежав той грек на дні Супою?

Та він би, грек, умер би дідуганом,
за ним би плакав весь купецький рід.
Лежав би грек під Зевсовим курганом
в некрополі ольвійському як слід.

Носили б квіти правнуки дбайливі,
покоївся б у склепі його прах.
Увесь в різьбленні з дикої оливи
самшитовий стояв би саркофаг.

Були б там скрізь фігурки-теракоти,
не знав би грек посмертної гіркоти.

А то лежить — йому посеред річечки
латаття жовте ставить довгі свічечки.

А скільки вже проплавало гусей
там, де втонув злосчастний Одисей!

Над ним у небі світяться Плеяди.
Над ним не плачуть німфи і наяди.

Над ним пливла плотва і красноперка.
А підняли гречина лиш теперка.

І хоч би хто у світі здогадався,
як тут гречин з човном перекидався!

Але ж таки була якась причина,
що ні човна не стало, ні гречина.

Раптова буря? Вітер супротивний?
Так він же грек, а це народ спортивний.

Він, може, змалку марафони бігав,
траву на стадіоні толочив.
Він, може, навіть на Істмійських іграх
вінок із сельдерею получил!

От тільки жаль, ніякий же дослідник
вже не встановить, хто він, ім'ярек.
"Щасливе місто" — Ольвія — дослівно,
а він її щасливий грек.

Везе товар підвищеного попиту
негоціант з ольвійських передмість,
ще диригентам не завдавши клопоту,
як гість Варязький чи Індійський гість.

Та час іде, і все само собою.
Одна-дві ери тільки інтервал.
Шматок човна, добутий із Супою,
колись потрапить у музейний зал.

Афіна гляне тьманими очима —
куди ж причалив цей Ольвійський гість?
Музейна тиша голосом гречина
про одіссею скіфську розповість...

Тож іде грек, ріку пересікає,

та так і зирить, мислями ширя —
чи де не вийде ніжна Навсікая,
струнка дочка Супойського царя?

Чи мо', яка Каліпсо із сапою
сапає щось на березі Супою.

То він би розіслав свої верети
і весь товар пред ними розгорнув.
То він би, грек, ті бронзові браслети
на їхніх ніжках сам би зацібнув.

І скіф не мав би бути суперечний,
бо грек є грек, від того й слово — гречний.

Ріка Супій на Стікс була не схожа.
Цвіло латаття. Днина була гожа.

Живуть же скіфи! Он їм навкруги
яких лісів насіяли боги!

Мілетський грек, що в Ольвії осів,
в житті не бачив ще таких лісів.

Бори, діброви, несходимі пущі.
Очима світять сови невсипущі.
Шишки на тім'я кидать білиці.
Мохи кошлаті, як зелений лев.
Дерева ходять. На пахучій глищі
лежить туман од дихання дерев.

На моріжечках спіють дикі груші.

В кору уп'явся хижий дзьоб стріли.

Дерев столітніх видовжені душі
кошаві руки в небо підняли!

А він один. Ліси і далина.
І тиша причаїлась з усіх боків.
У німфи Ехо є сестра Луна,

гукнеш — почують через сотню років.

Аж ось ліси розвиднились потрошку.
Рибальська сіть і кладка в одну дошку.

Плюскоче хвилька тепла і жива,
на камінці пісочок намива.

А онде й шлях, а трохи вище
людська селитьба, городище.

Там вежі, башти і димки веселі, —
ну, як звичайно з людської оселі.

І той кораблик, що прибув знедавна.
Лише чомусь нема на ньому Фавна.

Причалив грек та й став у грецьку позу:
— Ну, налітайте, скіфи, до привозу!

Але стояли сосни на узвишші.
І лиш сюрчали коники у тиші.

Хто тут живе, гелони чи будини?
Чому немає жодної людини?

Шурхоче сіно. Каркає ворона,
священна птиця бога Аполлона.

Та ще, можливо, кіммерійський крук
сіда коню буланому на круп.

І на тому кораблику вітрило,
мабуть, когось убитого накрило.

А ті димки отам над городищем —
то не з осель, то вже над попелищем...

Здригнувся грек, змінивши грецьку позу:
— Ніхто не жде тут грецького привозу.

Отак звертати в річку невідому.
Пора, мабуть, вертатися додому!

То, може, там, коли він розвернувся, —
став на корму з весельцем і схитнувся.

А мо', яка ще бісова личина
стрілою в серце влучила гречина.

Про це не скаже ні Супій, ні Лета,
бо підняли із торфу вже скелета.

Ну, от нарешті і знайшли гречина.
А хто ж йому ворота вже одчине?

Уже й нема кому за ним ридати.
Уже пройшли й сармати, й Мітрідати.
Уже й самої Ольвії нема,
лише розкопки дивляться в лиман...

І де той храм, і де тепер сади ті,
п'янки алеї з мирту й мушмули,
коли вони богині Афродиті
троянди, мак і яблука несли?

І де тепер ті дворики ольвійські,
жінки в сандалях, і тварини свійські,
і голуби, од спеки ледь живі,
що п'ють з покрівель краплі дощові?

Де все, де всі, архонти і поети?
Де шум доріг і затишок осель?
Де на скрижалях вибиті декрети
і висічена в скелях цитадель?!

Ні сліду. Прах. Не вічна й піраміда.
Лиш пам'ять, пам'ять мармуру й трави
безсмертна, як ольвійська Артеміда,
котра біжить уже без голови...

О, древнє місто чорноморських трас!

Немає моря глибшого, ніж Час.

Все квапимось із "ніколи" в "ніколи".
Для грека час не мчався. Навпаки.
Час був циклічний. Він ішов по колу
і повертався знов через віки.

Грек слухав море. Він не був юрбою.
А коли вмер чи хтось його убив, —
грек знову міг зустрітися з собою.
Що він тепер, до речі, і зробив.

Ось він пливе в музеї по паркету.
Який вузький фарватер анфілад!
Проплив Супій, перепливає Лету,
шматок човна, що зветься експонат.

Оце він так із вічності вертає
до цих руїн, до мармуру колон,
Де, проковтнувши номер інвентарний,
сміється акротерій-машкарон.

Нехай душа не тьмариться гіркотою!
Пройшла віків повільна череда.
Оно стоїть фігурка теракотова —
вона його і досі вигляда.

Наступний вік уже чекає пуску.
І грек стоїть, зіпершись на весло.

Куди його, як макову пелюстку,
тисячолітнім вітром занесло?

А поруч з ним, на рівні всіх критеріїв,
що піднімають скарб над ремеслом, —
коштовна бронза амфор і лутеріїв
в музеї історичному за склом.

Таки той грек до Києва доїхав.
Богдан підвівся з кам'яних стремен.
Немає грека. І немає скіфів.

Тече ріка велика Борисфен.